

***Ante Milošević, ARHEOLOŠKA TOPOGRAFIJA CETINE,
Ministarstvo kulture RH i Muzej hrvatskih arheoloških
spomenika, Split, 1998., 344 strane***

Opsežnom i bogato ilustriranom knjigom *Arheološka topografija Cetine* Ante Milošević, ravnatelj Muzeja hrvatskih arheoloških spomenika u Splitu, nastojao je, kako kaže u Predgovoru, prikupiti pregled građe o arheološkoj ostavštini gornjega i srednjega toka rijeke Cetine. Uvršteno je sve što se objavilo u znanstvenim i strukovnim publikacijama, što je razasuto po muzejskim popisima i arhivima i što je autor evidentirao obilaskom terena in situ. Među arheološkim lokalitetima ponajviše je pretpovijesnih, jer je cetinski kraj upravo posijan kamenim gomilama i gradinama, slično kao i Hercegovina oko Neretve i Trebižata. Pisac u Uvodu ističe osobitost kada su kamene gomile u pitanju. Naime, razgraničenjem između Mletačke Republike i Turske Carevine mjestimice su podizane kamene gomile kao granične oznake, pa ih treba posebno odijeliti od onih pretpovijesnih, što nije uvijek lak posao. Stoga je uputno razmotriti, objelodaniti i ubicirati mletačke kartografske izvore o razgraničenjima, posebice na crti Imotski - Vrgorac - Gabela, jer su na više mjesta spomenute gradine, gomile i ruševine srednjovjekovnih crkava.

Pisac počinje knjigu kratkim zemljopisnim i kulturnopovijesnim pregledom Cetinske krajine. Značajno je uz gornji tok rijeke Cetine spomenuti tzv. *cetinsku kulturu*, koja se javlja i na hercegovačkim prostorima. U predrimsko doba Sinjsko polje obitavali su ratoborni Delmati, koje su Rimljani u dugotrajnim ratovima upokojili. Najpoznatija naselja iz rimskoga doba bila su *Aequum*, *Tilurium*, *Decimum* i *Osinium*. U 9. stoljeću Cetinska krajina uključena je kao jedna županija u ranosrednjovjekovnu hrvatsku državu.

Slijedi pregled arheoloških istraživanja i opisa starina u Cetini još od Alberta Fortisa iz 1774. do naših dana. Među starijom plejadom istraživača vrijedno je spomenuti *Šimu Ljubića*, *fra Luju Maruna*, *don Franu Bulića*, *Josipa Alačevića*, *Šimuna Milinovića*, *Franu Radića*, *Ćirila Ivekovića* i druge. Najbrojnija i najvrjednija su iskapanja u razdoblju od 1950. do 1997. godine. Navedimo

istraživanja *Ivana Marovića* koji je oko izvora Cetine ispitao 120 kamenih gomila, pa je tako definirao cetinsku kulturnu skupinu ranoga i srednjega brončanog doba u Dalmaciji. Od antičkih lokaliteta najviše se radilo na **Aequumu** (Čitluku), koji je po rezultatima iskapanja klasičan primjer *urbs quadrata*. *Stjepan Gunjača* vrlo je zaslužan za istraživanje srednjovjekovnih lokaliteta, od čega je najpoznatije na groblju oko Crkve sv. Spasa na vrelu Cetine. Kasnije se istraživalo više srednjovjekovnih grobalja i nekropola stećaka.

Najveći i najkorisniji dio knjige je poglavlje naslovljeno *Katalog arheoloških nalazišta i nalaza u Cetini* (str. 59. - 301.). Milošević je za svako nalazište ili pojedinačan nalaz naveo naziv lokaliteta, smještaj i zemljopisne osobitosti nalazišta, oblik i vrstu arheoloških nalaza, vremensku pripadnost, uvjete nalaza, današnji smještaj arheoloških nalaza, podatke o očuvanosti ili ugroženosti nalazišta i pripadajuću literaturu o njima. Podaci o nalazištima popraćeni su dobrim crnobijelim fotografijama, crtežim i skicama. Na prostorima općina Kijevo, Civljane, Hrvace, Otok, Dicmo, Trilj i gradova Sinja i Vrljike Milošević je opisao 534 arheološka lokaliteta od pretpovijesti do novovjekovna razdoblja. Slijedi opsežna literatura (302. - 321.), a na kraju je tabličan popis nalazišta i nalaza, s praktičnim oznakama o vrsti arheoloških nalaza (cesta, most, crkva, grob, pećina, utvrda i sl.) i pripadajućem razdoblju (paleolitik, neolitik, antičko doba, srednjovjekovno razdoblje, novovjekovno razdoblje od 1516. i dr.). Šteta je što nije napravljena pregledna arheološka karta nalazišta, što veći dio gradina nema tlorisa i što jednoj takvoj knjizi nedostaju kazala osobnih imena i mjesta.

Miloševićeva knjiga *Arheološka topografija Cetine* sustavan je i vrlo uporabljiv prikaz stanja arheološke istraženosti Cetinske krajine i podroban popis svih lokaliteta i literature o njima. Njezina informativnost za nastavak istraživanja, planiranje i daljnju zaštitu i prezentaciju lokaliteta i nalaza ogromna je. Cetinski je kraj time višestruko dobio. Kamo sreće da sve regije ili manji prostori u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini imaju takva djela. Istina, u BiH imamo *Arheološki leksikon BiH* iz 1988. godine. No, on je kudikamo šturiji i siromašniji u opisu lokaliteta, literature i posebice fotografija i crteža nalazišta i nalaza. Koliko samo u Hercegovini ima pretpovijesnih lokaliteta koji nisu evidentirani u *Arheološkom leksikonu BiH*, a koji su sve više ugroženi. Možda bi se u možebitnoj knjizi slična sadržaja kao *Arheološka topografija Cetine* moglo napredovati korak dalje i napraviti, primjerice, zračne snimke gradina i srednjovjekovnih utvrda. Isto tako, trebalo bi dati katastarski izvadak čestice gdje je evidentirano arheološko nalazište, predložiti mjere zaštite i, ako je moguće, dati prijedloge za kategorizaciju nalazišta ili objekta. Tako bi se dobio iscrpan uvid u arheološku baštinu određena kraja, ali i znatno bi se potaknule zaštitne mjere.

Radoslav DODIG